

İZMİR BAKIRÇAY ÜNİVERSİTESİ

HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ

İzmir Bakırçay University

Faculty of Law Review

(BÜHFD)

Cilt: 5 | Sayı: 10 | 2024

Volume: 5 | Issue: 10 | 2024

Araştırma Makalesi

Research Article

TÜRK HUKUKUNDA ANLAŞMALI BOŞANMA KURUMU VE BİR REFORM ÖNERİSİ*

Sena Nur BAYRAM**

Öz

Evliliği sona erdirmeye noktasında anlaşan taraflara diğer boşanma davalarına nazaran daha az yıpratıcı ve hızlı boşanma imkanı sağlayan anlaşmalı boşanma, Türk Medeni Kanunu'nun 166. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenmiştir. Anlaşmalı boşanma davasının diğer boşanma davalarına göre oldukça kısa sürede sonuçlanması, insanlar üzerinde ciddi duygusal travmalara sebep olan olayların defalarca kez gündeme gelmesini önleyip daha tercih edilir bir boşanma yöntemi olmasında etkili olmuştur. Ancak anlaşmalı boşanma davasının etkinliğini artırmak ve eşler açısından ortaya çıkan bazı hakkaniyete aykırı durumları engellemek açısından anlaşmalı boşanmanın şartlarında birtakım değişikliklerin yapılması elzemdir. Bu çalışmada öncelikle anlaşmalı boşanmanın Türk Hukukuna girişi incelenmiştir. Sonrasında ise sırasıyla anlaşmalı boşanmanın özellikleri ve koşulları, usul hukukuna ilişkin birtakım sorunlar Yargıtay kararları ve doktrindeki görüşler kapsamında incelenmiştir. Son olarak ise anlaşmalı boşanmaya yönelik olarak yeni bir reform önerisinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler

• Boşanma • Anlaşmalı Boşanma, Anlaşmalı Boşanmanın Koşulları • Anlaşmalı Boşanmada Taraflar

* Bu makale 04.07.2024 tarihinde Dergimize ulaşılmış olup, 09.08.2024 tarihinde birinci hakem; 17.10.2024 tarihinde ikinci hakem onayından geçmiştir.

** Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi.

The Institution of Uncontested Divorce in Turkish Law and a Proposal for Reform

Abstract

Mutually agreed divorce, which provides a less strenuous and faster divorce option compared to other divorce proceedings for parties who have agreed to terminate their marriage, is regulated under Article 166, paragraph 3 of the Turkish Civil Code. The fact that mutually agreed divorce cases are resolved in a considerably shorter time compared to other divorce cases has made it a more preferable method of divorce, as it prevents the recurrence of events that cause serious emotional trauma. However, to enhance the effectiveness of mutually agreed divorce cases and to prevent certain inequities that arise for the spouses, it is essential to make some changes to the conditions of mutually agreed divorce. This study first examines the introduction of mutually agreed divorce into Turkish Law. Subsequently, it reviews the characteristics and conditions of mutually agreed divorce, as well as certain procedural law issues, within the framework of Supreme Court decisions and doctrinal opinions. Finally, a new reform proposal regarding mutually agreed divorce is presented.

Keywords

• Divorce • Agreed Divorce • Conditions of Agreed Divorce • Children in Agreed Divorce

GİRİŞ

Anlaşmalı boşanma kurumu taraf iradelerinin ön planda olduğu eşlerin kusurlu olup olmadıklarının önem taşımadığı bir boşanma yoludur. Anlaşmalı boşanmak amacıyla mahkemeye başvuran tarafların herhangi bir maddi vakıa ve delil sunma zorunluluğu da bulunmamaktadır. Anlaşmalı boşanma müessesinin boşanmak isteyen taraflara sağladığı bu tür kolaylıklar nedeniyle boşanmaların çok büyük bir kısmı anlaşmalı boşanma sebebine dayanmaktadır. Kanun koyucunun getirmiş olduğu bu kolaylıkların yanında anlaşmalı boşanmak isteyen tarafların gerçekleştirilmeleri gereken birtakım şartlarda bulunmaktadır.

Eşlerin anlaşarak boşanması, kanunda öngörülen sürenin tamamlandığı evlilik birliklerinde, eşlerin boşanmaları yönünde karşılıklı anlaşarak, hâkimin ise eşlerin boşanmaları hususundaki bu iradelerinin sağlıklı bir şekilde oluşup oluşmadığını değerlendirebilmesi için tarafları bizzat dinlemekle yükümlendirildiği, buna ek olarak eşlerin boşanmanın mali ve kişisel sonuçları hususunda düzenleme yapmalarının gerektiği bir boşanma yöntemidir.

Çalışmamızda öncelikle anlaşmalı boşanmanın Türk hukukuna kabulü açıklanmış olup sonrasında ise anlaşmalı boşanmanın özellikleri ve koşulları genel olarak incelenmiştir. Son olarak usul hukukuna ilişkin birtakım sorunlar Yargıtay kararları ve doktrindeki görüşler kapsamında incelenerek anlaşmalı boşanmaya yönelik yeni bir reform önerisinde bulunulmuştur.

I. ANLAŞMALI BOŞANMANIN TÜRK HUKUKUNDA KABULÜ

İrade ilkesine dayanan, eşlerin karşılıklı anlaşması ile boşanması 743 sayılı Medeni Kanun düzenlemesinde yer almamaktaydı. Bu dönemde doktrinde anlaşmalı boşanmanın kabul edilip edilmemesi yönünde görüş ayrılıkları mevcuttu. Bu müessesenin hukukumuzda girmesini destekleyenler¹, ve karşı çıkanlar oldu². Anlaşmalı boşanma müessesini desteklemeyen yazarlara göre bu kurumun kabul edilmesi durumunda genç evli çiftler en ufak tartışmalarda boşanma yoluna gidebilecek, tarafların istedikleri zaman boşanabileceklerini bilmeleri evlilik müessesesine verilen değeri azaltıp nikahsız birtakımların çoğaltabilecek, hukuki hak yaratmak amacıyla gerçek olmayan evlilikleri yaygınlaştırabilecekti. Ayrıca kanunda anlaşmalı boşanmaya ilişkin hüküm bulunmasa bile taraflar boşanmak istediği takdirde 132. maddeye dayanarak terk sebebiyle boşanma davası açabilme hakkına sahipti. Bu sebeple de anlaşmalı boşanma müessesinin yarardan çok zarara sebebiyet verebileceğini ileri sürmekteydiler. Anlaşmalı boşanma müessesini destekleyen yazarlar ise tarafların kesin olarak boşanmak istedikleri yönündeki beyanlarının evlilik birliğinin sarsıldığına ilişkin yeterli delil kabul edilmesi gerektiğini savunarak anlaşmalı boşanma müessesinin karşılıklı suçlamalara gerek kalmadan, eşlerin sulh içinde ve aile sırlarının mahkeme önünde açığa sermeden boşanabilmelerine fırsat tanıdığını savunmaktaydılar³.

Anlaşmalı boşanmaya yönelik ilk öneriler 1936 yılında Gad Franko Milası tarafından ileri sürülmüştür. Dönemin sosyokültürel durumuna bakıldığında, evliliklerin hala imam nikahı ile yapıldığı bu dönemde Milası'nın bu önerisi oldukça

¹ Kemal Tahir Gürsoy, Eşlerin Anlaşması Suretiyle Boşanma, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ellinci Yıl Armağanı (1st edn, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1977) 127; Rahmi Mogat, Yeni Boşanma Sebepleri, I. Türk Hukuk Kongresine Sunulan Tebliğ (1st edn, Sevinç Matbaası 1972) 8.

² Feyzi Necmeddin Fezyioğlu, Aile Hukuku (3rd edn, Filiz Kitapevi 1986) 325; Nuşin Ayiter, MK Hükümlerine Göre Boşanmanın Genel Sebebi İmtizaçsızlık ve Yargıtay Uygulaması, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 50. Yıl Armağanı, (1st edn, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1977) 165; Hüseyin Avni Göktürk, Aile Hukuku (1st edn, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1943) 42; Esat Şener, Medeni Kanun'un Aile ve Nesep Bölümünde Çatışan Eğilimler, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 50. Yıl Armağanı, (1st edn, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1977) 219.

³ Gürsoy (n 1) 160; Mogat (n 1) 8.

önemlidir. Milaslı'ya göre ayrılmaya kesin olarak karar vermiş eşlerin boşanması için ayrıca delil aramanın hukuki yararı bulunmamaktadır. Bu sebeple Milaslı, hâkimin taraflara düşünmeleri için makul bir süre verip bu süre zarfında boşanmaları hususundaki fikirleri değişmezse boşanmalarına karar vermesi gerektiğini savunmuştur⁴. Ancak dönemin Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt bu görüşlere karşı çıkmıştır⁵.

743 sayılı Kanun döneminde kurulan bir komisyon tarafından "Türk Medeni Kanunu Öntasarısı ve Gerekçesi" hazırlanmıştır. Bu öntasarı da, "Evlilik Birliğinin Sarsılması" kenar başlığı altında 130. maddenin 3. fıkrasında anlaşmalı boşanma müessesesine yer verilmiştir. Bunun üzerinde Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan tasarıda anlaşmalı boşanma hükmü aynen korunmuştur. Ancak bu tasarı kanunlaşmamıştır.

Daha sonra 3444 sayılı kanun ile eski medeni kanunda değişiklik yapılmış ve m.134/f.3 hükmü ile anlaşmalı boşanma ilk defa Türk Boşanma Hukukunda kabul edilmiştir. Düzenlemeye göre evlilik birliğinin en az bir yıl sürmesi şartıyla eşlerin birlikte başvurması yahut bir eşin açtığı davayı diğerinin kabul etmesi ile başkaca bir araştırma yapılmadan evlilik birliği temelinden sarsılmış kabul edilip, boşanma kararı verilmesi gerekir. Hâkimin bu kararı verebilmesi için tarafları bizzat dinleyip iradelerinin sakatlanmadığına kanaat getirmesi, boşanmanın mali sonuçları ve çocukların durumu hususunda, taraflarca kabul edilen düzenlemeyi uygun bulması da şarttır. Hakîm gerekli gördüğü takdirde, tarafların ve çocukların menfaatini göz önünde tutarak düzenlemede değişiklik yapabilir. Hakîm tarafından yapılan bu değişikliklerin taraflarca kabulü halinde boşanmaya hükmolunur. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda da bu şartlar aynen benimsenmiştir.

II. ANLAŞMALI BOŞANMANIN ÖZELLİKLERİ

A. Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması İlkesine Dayanan Boşanma Sebebi Olması

Kanun koyucu anlaşmalı boşanmayı bağımsız bir kanun maddesi ile düzenlememiş, "evlilik birliğinin sarsılması" kenar başlığı taşıyan madde içerisinde düzenlemeyi tercih etmiştir. Bunun sebebi en az bir yıl devam etmiş evlilikte eşlerden birinin açmış olduğu davayı diğer eşin kabul etmesi ya da her iki eşin birlikte

⁴ Helin Neval Tekin Melik, Anlaşmalı Boşanma, (2nd edn, Seçkin Yayınları 2021) 20.

⁵ Nevzat Özdemir, Türk-İsviçre Hukukunda Anlaşmalı Boşanma, (1st edn, Beta Yayınevi 2003) 22; Esra Pınar Yılmaz Bilgin, Türk Hukukunda Anlaşmalı Boşanma (1st edn, Onikilevha Yayıncılık 2016) 23.

boşanma başvurusunda bulunmasının evlilik birliğinin temelinden sarsılmış olduğuna karine sayılmasıdır⁶. Kanun evlilik birliğinin temelinden sarsıldığına dair karinenin aksinin ispatına izin vermediği için, burada "kesin kanuni karinenin" varlığı söz konusudur⁷.

Anlaşmalı boşanma davasında evlilik birliğinin temelinden sarsılmış olup olmadığının, eşlerin kusurlu olup olmadığının veya boşanmanın sebebinin hâkim tarafından araştırılma yükümlülüğü yoktur. Ayrıca hâkimin takdir yetkisi de bulunmamaktadır⁸. Kanun koyucu tarafların boşanma hususundaki iradelerini belirli koşulların gerçekleşmesi durumunda evlilik birliğinin sarsılması ilkesi ile destekleyerek boşanmalarına olanak sağlamıştır.

Anlaşmalı boşanmada kabul edilen evlilik birliğinin temelinden sarsıldığına ilişkin karinenin niteliği tartışmalıdır. Ancak doktrinde çoğunluk tarafından kabul edilen görüş buradaki durumun kesin kanuni karine olduğu yönündedir⁹. Anlaşmalı boşanmanın mutlak ve genel bir boşanma nedeni olarak kabul edilmesi de bu durumu desteklemektedir¹⁰.

Kanımızca kanunda aranan şartlar gerçekleştiği takdirde ortak yaşamı sarsan olaylar ve maddi nedenler hâkim tarafından araştırılma yetkisi ve yükümlülüğü olmadan boşanma gerçekleşmelidir. Bu sebeple tarafların evlilik içinde yaşadığı olaylar hâkime göre evlilik birliğinin temelinden sarsıldığı kanısına varılacak ağırlıkta görülme bile, birlikte başvuru veya davanın kabulü halinde hâkimin boşanmaya hükmetmesi gerektiğinden, doktrindeki baskın görüşe katılarak buradaki durumun kesin kanuni karine olduğu kanaatindeyiz.

B. Çekişmesiz Yargı Faaliyeti Olması

Anlaşmalı boşanmanın çekişmeli yargı faaliyeti olup olmadığı tartışmalıdır. Doktrinde bazı yazarlar¹¹ anlaşmalı boşanmanın çekişmesiz yargı faaliyeti

⁶ Turgut Akıntürk ve Derya Ateş Karaman, *Aile Hukuku*, (12th edn, Beta Yayınları 2010) 269; Tekin Melik (n 4) 65; Mustafa Dural, Tufan Öğüz ve Alper Gümüş, *Türk Özel Hukuku, Aile Hukuku*, (17th edn, Filiz Kitapevi 2022) 123; Dilan Sümer Turgut, 'Anlaşmalı Boşanma ve Sonuçları' (LLM Thesis, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2019) 12.

⁷ Yargıtay 2 HD, 1989/10786, 22.12.1990 '... Eşlerin birlikte başvurması ya da bir eşin diğerinin davasını kabul etmesi evlilik birliğinin temelinden sarsıldığına karinesi sayılır. Böyle bir durumda hakimin takdir hakkı sonuçta etkili olmaz ve evlilik birliğinin temelinden sarsıldığına ilişkin delillerin toplanmasına da gerek yoktur.' Özdemir (n 5) 113.

⁸ Bilge Öztan, *Aile Hukuku*, (5th edn, Turhan Kitapevi 2004) 419.

⁹ ibid 416; Özdemir (n 5) 112; Tekin Melik (n 4) 66.

¹⁰ Dural, Öğüz ve Gümüş (n 6) 119.

¹¹ Özdemir (n 5) 115; Mehmet Akif Tutumlu, *Teorik ve Pratik Boşanma Yargılaması Hukuku* (2d edn, Seçkin Yayıncılık 2009) 1066.

olduğunu savunurken bazı yazarlar¹² ise anlaşmalı dahi olsa tabiatı gereği boşanma davasının çekişmesiz yargı türüne girmediği kanaatindedir.

Anlaşmalı boşanma davasında iradeleri boşanmaları hususunda örtüşmüş ‘ilgililer’ mevcuttur. İlgililerin davacı ve davalı sıfatı bulunmamakla birlikte ortada bir uyumsuzluk da mevcut değildir. Kanımızca her ne kadar HMK m. 382/2’deki sayımda aile hukukuna giren çekişmesiz yargı işleri arasında anlaşmalı boşanma yer almasa da HMK m.382/1-a da ileri sürülen uyumsuzluk yokluğu ölçütüne göre anlaşmalı boşanma çekişmesiz yargı işi kabul edilmelidir.

Yargıtay’da bir kararında üstü kapalı da olsa anlaşmalı boşanmanın çekişmesiz yargı faaliyeti sayılacağını belirtmiştir¹³.

C. Tarafların Serbest İradelerine Dayanması

Anlaşmalı boşanma davasında boşanmaya karar verilebilmesi için hâkimin tarafları bizzat dinlemesi ve taraf beyanlarının serbest olarak açıklandığına kanaat getirmesi gerekmektedir. Hâkim tarafların beyanlarının serbest olarak açıklanmadığına, baskı altında kabul beyanı alındığına ya da iradelerini sakatlayabilecek yanıltma, aldatma ve korkutmanın meydana geldiğine kanaat getirirse boşanma kararı vermeyecektir¹⁴. Ancak önemle belirtmek gerekir ki tarafların birbirine uygun irade beyanlarının serbest olmadığını ortaya koyan olgular gerekçede gösterilmeden boşanma talebi reddedilemez¹⁵.

Taraflar iradeleri kamu düzenine ilişkin olduğundan hâkim re’sen dikkate alarak geçerliliklerini kontrol edecektir¹⁶.

D. Hâkimin Kararı ile Gerçekleşmesi

Türk Medeni Kanun da taraflar hazırladıkları bir protokolle gerekli şartları sağladıkları takdirde anlaşmalı olarak boşanabilmektedir. Ancak boşanmanın gerçekleşebilmesi için hâkim kararı şarttır. Fransız Kanunlarına göre taraflar hâkim kararı olmaksızın, noter marifetiyle anlaşmalı olarak boşanabilmektedir¹⁷. Bu

¹² Akıntürk ve Ateş Karaman (n 6) 270; Mehmet Handan Surlu, Eşlerin Birlikte Başvurusuna Dayalı Anlaşmalı Boşanma İsteminin Medeni Usul Hukuku Açısından Anlamı Üzerine Bir İnceleme, Prof. Dr. Turgut Akıntürk’e Armağan (1st edn 2008) 741.

¹³ Yargıtay 2 HD, 26237/10618, 08.05.2014 (legalbank).

¹⁴ Dural, Ögüz ve Gümüş (n 6) 125.

¹⁵ Yargıtay 2 HD, 9743/12617, 19.07.2011 (legalbank).

¹⁶ Akın Çakın, Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması Nedeniyle Boşanma (2nd edn, Bilge Yayınevi 2007) 65.

¹⁷ FMK. m.229’da düzenlenen anlaşmalı boşanma 2016 yılında yapılan kanun değişikliğinden önce ancak mahkeme kararıyla gerçekleşebiliyordu. 2016 yılında yapılan kanun değişikliğiyle beraber mahkeme kararına gerek kalmaksızın noter tarafından anlaşmalı boşanmanın gerçekleşebilmesine imkân tanınmıştır. Bu

durum birçok hukuki sorunu da beraberinde getirmektedir. Boşanma kararının hâkim denetiminde olması taraflar ve çocuklar açısından riskli ve belirsizlik barındıran durumların önlenmesi açısından oldukça önemlidir.

III. ANLAŞMALI BOŞANMANIN KOŞULLARI

A. Evlilik Birliğinin En Az 1 Yıl Sürmüş Olması

Anlaşmalı boşamanın gerçekleşebilmesi için gereken şartlardan birincisi evlilik birliğinin en az bir yıl sürmüş olmasıdır (TMK. M. 166/3). Evliliğin kurulmasından itibaren en az bir yıl geçmedikçe anlaşmalı boşanma yoluyla boşanma isteminde bulunmanın imkânı yoktur. Bu süre aralıksız olmalıdır.

Kanun koyucu tarafından koyulan bu şartla çeşitli saiklerle kısa süreli evlilik yapma ve tarafların henüz birbirlerini tanımadan ufak sorunlarda boşanmalarına engel olmak istenmiştir¹⁸. Doktrinde¹⁹ bir yıllık süreyi eşlerin birlikte geçirmeleri gerektiğini savunan görüşler bulunmakla birlikte kanunun lafzına göre eşlerin bu süreyi beraber geçirmiş olması aranmamaktadır²⁰. Esasen bu durum kanun koyucu tarafından koyulan 1 yıllık süre şartının amacıyla çelişki oluşturmaktadır²¹. Keza evlilik birliğinin kurulmasından sonra hiç bir araya gelmemiş ve birbirlerini tanıma hususunda emek göstermemiş taraflar evlilik birliğinin temelinden sarsıldığını iddia ederek boşanma kararı alabilecektir.

Kanunda geçen bu süre dava şartıdır. Hâkimin dava şartlarının bulunup bulunmadığını davanın esasına girmeden önce re'sen araştırıp, bu şartlardan birinin bulunmaması durumunda davayı usulden reddetmesi gerekecektir²². Dava açıldığı zaman henüz 1 yıllık süre dolmamış olsa bile duruşma tarihine kadar sürenin tamamlanması halinde baştaki dava şartı yokluğu nedeniyle dava reddedilmemelidir²³. Yargıtay bir yıllık süre dolmadan açılan anlaşmalı boşanma davasında

sebeplerdir ki noter tarafından yapılan boşanma kararını Türkiye'de tanıtmak ve tenfiz ettirmek mümkün değildir. Zira söz konusu boşanma kararı bir mahkeme tarafından verilmemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cem Özcan, 'Fransız Hukukunda Mahkeme Dışı Anlaşmalı Boşanma' (2019) 17(194) Legal Hukuk Dergisi 647.

¹⁸ Öztan, Aile Hukuku (n 8) 417.

¹⁹ Dural, Öğüz ve Gümüş (n 6) 123; Özdemir (n 5) 122,123.

²⁰ Öztan, Aile Hukuku (n 8) 417; Nazif Kaçak, Açıklamalı-İçtihatlı Boşanma Nafaka Mal Rejimleri Velayet (1st edn, Kartal Yayınevi 2004) 243; Ömer Uğur Gençcan, Boşanma, Tazminat ve Nafaka Hukuku (Yetkin Yayınları 2013) 689.

²¹ M. Kemal Oğuzman ve Mustafa Dural, Aile Hukuku, (2nd edn, Filiz Kitapevi 1998) 128.

²² Yargıtay HGK, 2643/484, 18.04.2019 '...Uygulamada anlaşmalı boşanma adı verilen ve yukarıya alıntılanan fıkra uyarınca boşanma kararı verilebilmesi için ilk koşul; evlilik birliğinin en az bir yıl sürmesidir. Aksi takdirde hâkim diğer şartları incelemeyen boşanma davasını reddetmelidir.' (legalbank).

²³ Mehmet Erdem, Aile Hukuku, (1st edn, Seçkin Yayınevi 2018) 131.

davanın devamı sırasında bu süre tamamlandığında artık davanın reddedilemeyeceğine karar vermiştir²⁴. Gerçekten anlaşmalı boşanmaya ilişkin var olan süre şartının sağlanamaması durumunda eşler evlilik birliğinin sarsılması sebebiyle boşanma davası açabilecektir. Bu sebeple eşlerin boşanmaları hususunda anlaşarak başlattıkları bu süreci çekişmeli yargıya dönüştürmek veya anlaşmalı olarak yeniden bir dava açmalarını istemek taraflara zaman kaybettirmenin yanında usul ekonomisi açısından da uygun olmayacaktır.

B. Eşlerin Boşanmak Üzere Birlikte Başvuruları veya Bir Eşin Açtığı Davayı Diğer Eşin Kabul Etmesi

Anlaşmalı boşanmayı düzenleyen tüm hukuk sistemlerinde eşlerin anlaşmalı boşanmaya yönelik iradelerinin belli bir şekilde gösterilmiş olması aranmaktadır. Türk hukukunda TMK m. 166/3 hükmü bu iradelerin varlığının birlikte başvuru veya bir eşin açtığı davanın diğer eş tarafından kabul edilmesi yolu ile gösterilmesini aramaktadır.

Anlaşmalı boşanma için TMK m.166/3'te açıkça eşlerin birlikte başvurabilme imkânından söz edilmiş olduğuna göre şüphesiz eşler birlikte ortak bir dilekçe ile anlaşmalı boşanmaya karar verilmesini mahkemeden isteyebilir. Ancak bu başvurunun nasıl olacağına ilişkin maddede bir açıklık bulunmamaktadır. Öğretide birlikte başvurunun ne şekilde gerçekleşeceği hususunda farklı görüş ve değerlendirmeler mevcuttur.

Bir görüşe göre boşanma yargılaması bir çekişmeli yargı faaliyeti olduğu için açılacak davada taraflardan biri davacı iken diğeri davalı olmalıdır. Eşlerin ortak bir dilekçe ile mahkemeye başvuruları halinde gerçek anlamda davacı ve davalı sıfatları kazanılmadığı için bu durum usul hukuku açısından önemli sorunlara yol açabilir²⁵. Bu görüş anlaşmalı boşanma davasında eşlerin birlikte başvurma hakkını ortadan kaldırıp TMK m.166/3 lafzı ile çelişki oluşturduğundan eleştirilmektedir²⁶.

Bir başka görüşe göre, eşlerin birlikte başvurusunu düzenleyen kanun hükmü ile ifade edilmek istenen eşlerin iradelerinin boşanma konusunda

²⁴ Yargıtay 2 HD, 2269/3453, 13.03.2003 'Başlangıçta noksan olan dava şartlarına rağmen esasına girilmiş ve noksanlık davanın devamı sırasında tamamlanmış ise artık dava reddedilemez. Davanın devamı sırasında 21.02.2002 tarihinde evlilik bir yılı doldurduğundan karar yürürlükteki hukuka uygun olduğundan...' (legalbank)

²⁵ Ahmet Kılıçoğlu, Türk Medeni Kanununda Diğer Eşin Rızasına Bağlı Hukuksal İşlemler ve Yasal Alım Hakkı, (1st edn, Turhan Kitapevi 2002) 38.

²⁶ Gençcan, Boşanma, Tazminat ve Nafaka Hukuku (n 20) 690.

birleşmesidir. Ortak iradenin varlığı yargılama sırasında bizzat hâkim tarafından müşahede edilecektir. Bu sebeple duruşma sırasında bizzat hâkim tarafından tespiti sağlanacak irade uyuşmasının dava açılırken birlikte başvuru yoluyla gösterilmesine gerek yoktur²⁷. Ancak bu görüşe de birlikte başvuruyu açıkça yok saydığından ve TMK m. 166/3 hükmün lafzı ile çelişki oluşturduğundan katılmak mümkün değildir²⁸.

Diğer bir görüşe göre, eşlerden birinin açmış olduğu davada başvurudan kabule kadar çekişmeli yargı faaliyeti, kabulden sonrasında ise çekişmesiz yargı faaliyeti söz konusu olur. Bu görüşe göre çekişmesiz yargı faaliyeti olarak kabul edilen anlaşmalı boşanmada gerçek anlamda bir davadan söz edilemeyeceğinden, birlikte başvuran eşlerden birinin davalı diğerinin ise davacı olarak gösterilmesine gerek yoktur. Bu durumda artık “dilekçe verenler, talepte bulunanlar veya boşanmak isteyen taraflar”dan söz etmenin daha uygun olacağı ifade edilmektedir²⁹.

Eşlerin birlikte boşanma ve yan sonuçlar konusunda anlaşması halinde mahkemeye başvurarak açtığı anlaşmalı boşanma davasında eşlerden birinin davalı olduğunu düşünmek mümkün değildir. Ayrıca anlaşmalı boşanma davasında taraflar arasında mevcut bir uyuşmazlık olmadığından çekişmeli yargıda olduğu gibi hâkimin uyuşmazlık hakkında karar vermesi de söz konusu değildir. Bu sebeple kanaatimizce anlaşmalı boşanma davasının çekişmesiz yargıya tabi olduğunun kabul edilmesi gereklidir.

Anlaşmalı boşanma davasında birlikte başvuru halinde yürütülmekte olan tek bir yargılama olduğundan tek bir başvurma harcının yatırılması yeterlidir³⁰. Yargıtay’ın uygulaması da bu doğrultudadır³¹.

²⁷ Namık Yalçinkaya ve Şakir Kaleli, *Yeni Boşanma Hukuku*, (1st edn, Türk Hava kurumu Basımevi 1988) 2061.

²⁸ Eleştiriler için bkz. Özlem Kırbuş, ‘Türk Hukukunda Eşlerin Anlaşmasına Dayalı Boşanma’, (LLM Thesis, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1994) 48.

²⁹ Özdemir (n 5) 129.

³⁰ Sevtap Yücel, ‘Yargıtay Kararları Işığında Anlaşmalı Boşanma Davası Sonrasında Nafaka ve Tazminat Talepleri’ (2018) 4(1) Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 239, 243; Derya Demirel İçöz ve Ebru Kömür, *Anlaşmalı Boşanma Protokolünün Düzenlenmesi ve İhlali* (1st edn, Seçkin Yayıncılık 2023) 38; İzzet Doğan, *Anlaşmalı Boşanma* (2007) 81 (5) İstanbul Barosu Dergisi 1934, 1936.

³¹ Yargıtay 2 HD, 4194/4994, 09.04.2002 ‘...Karı-koca boşanmaya ilişkin dilekçelerini birlikte kaleme almışlardır. Harçlar Yasasının bir sayılı tarifi uyarınca da tek bir başvurma harcı yatırılmıştır. Koca tarafından ikinci bir başvurma harcının yatırılmamış olması onun davasının bulunmadığı anlamını taşımaz. Dava kadının ve kocanın boşanma isteklerini içermektedir. Koca hüküm kesintisizmeden 12.3.2002 tarihli dilekçesi ile kendi davasından feragat etmiştir. Feragat tek yanlı bir hukuki işlem olup, karşı tarafın kabulüne bağlı bulunmamaktadır. Gerçekleşen bu durum karşısında kocanın kendi davasının feragat sebebiyle reddine karar vermek üzere hükmün bozulması gerekmiştir.’ (legalbank).

Anlaşmalı boşanma için tanınan diğer bir seçenek ise eşlerden birinin açmış olduğu davayı diğer eşin kabul etmesidir. Anlaşmalı boşanma davasının herhangi bir aşamasında diğer eş davayı kabul edebilir³². Kabul beyanı yazılı ya da sözlü yapılabilir. Yazılı kabul, davalı eşin duruşmada mahkemeye sunacağı dilekçe ile davayı kabul etmesidir. Sözlü kabul ise davalının duruşma sırasında sözlü olarak davayı kabul ettiğini bildirmesi ile gerçekleşir³³.

Türk Medeni Kanunu'nun 166. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen davanın kabulü, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 308. maddesinde düzenlenen kabul kavramından farklıdır. Zira HMK m.308 uyarınca davayı kabul tek taraflı irade beyanı ile uyumsuzluğu sona erdirirken, anlaşmalı boşanma davalarında kabul tek başına davayı sona erdirmez. Zira hâkimin boşanma isteğinin serbest bir iradeye dayanıp dayanmadığını ve boşanmanın mali sonuçları ile çocukların durumu hakkındaki düzenlemeleri uygun bulması şarttır³⁴. Anlaşmalı boşanma davasında hüküm kesinleşinceye kadar davalı kabul beyanından dönebilir³⁵.

Tarafların boşanmaları yönünde verilen karar kesinleşene kadar eşler kanunun sınırları içerisinde diledikleri tasarruflarda bulunabilirler. Eşlerin, TMK m.166/1 uyarınca boşanıp, hükmün taraflarca temyiz edildiği bir dosyada tarafların boşanma konusunda anlaştığı ve protokol evrakını eklemek suretiyle imzaladığı görülmüştür. Yargıtay tarafların beyanları alınarak sonuca göre karar verilmek üzere hükmün bozulmasına karar vermiştir³⁶. Özel sebeplere dayanılarak açılan

³² Ömer Uğur Gençcan, Boşanma Hukuku (Yetkin Yayınları 2006) 359.

³³ Tekin Melik (n 4) 89; Baki Kuru, Ramazan Arslan ve Ejder Yılmaz, Medeni Usul Hukuku (22nd edn, Yetkin Yayınları 2016) 531.

³⁴ Yargıtay HGK, 1941/475, 18.04.2019 'Bu nedendedir ki, TMK'nın 166/3. maddesi uyarınca davanın kabulü, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 308. maddesinde düzenlenen "kabul" kavramından ayrılmaktadır. HMK'nın 308. maddesi uyarınca davayı kabul, davalının mahkemeye yönelik olarak yapacağı tek taraflı irade beyanı ile olmakta ve dava konusu uyumsuzluk esastan sona ermektedir. Kabulün geçerliliği davacı veya mahkemenin kabulüne bağlı değildir. Oysa anlaşmalı boşanma davalarında kabul, tek başına davayı sona erdirmeye göre, TMK 166. maddenin 3. fıkrası; hâkimin boşanma isteğinin serbest iradeye dayanıp dayanmadığını saptamasını ve boşanmanın mali sonuçları ile çocukların durumu hakkında düzenlemeleri uygun bulmasını ve uygun bulmadığı takdirde bu düzenlemelere açık müdahalesini aramaktadır.' (legalbank).

³⁵ Yargıtay HGK, 1941/475, 18.04.2019 '...anlaşmalı boşanma davalarında ise "kabulün" doğurduğu tek sonuç evlilik birliğinin sarsıldığı olgusunun ispatlandığıdır, diğer bir anlatımla mahkemeye bu yönde bir araştırma yapılmasına gerek yoktur ancak "yalın kabul" boşanma kararı vermeye yetmemektedir. Bu nedenle, TMK'nın 166/3. maddelerinin uygulandığı bir davada davanın kabulü şekli ve maddi hukuk anlamında hükmün kesinleşmesi sonucunu doğurmadığından hükmün kesinleşmesine kadar davalının kabul beyanından dönmesi mümkündür. Çünkü bu durumda anlaşmalı boşanma koşullarının gerçekleştiğinden söz edilemez.' (legalbank).

³⁶ Yargıtay 2 HD, 5663/19986, 03.11.2015 'Taraflar Türk Medeni Kanununun 166/1. maddesi uyarınca boşanmışlar, hüküm taraflarca temyiz edilmiştir. Boşanma yönünde oluşan karar kesinleşinceye kadar eşler kanunun çizdiği sınırlar içerisinde dava hakkında diledikleri tasarruflara gidebilirler, bu durumu engelleyici bir yasal hüküm bulunmamaktadır. Somut olayda, taraflar 14.10.2015 tarihli dilekçe ile anlaşmalı boşanma konusunda anlaşmalarına işbu dilekçeye, kararlaştırılan protokol evrakını da eklemek suretiyle imzalamışlardır.

boşanma davasının kabulü halinde hâkimin anlaşmalı boşanmaya karar verip veremeyeceği ise tartışmalıdır. Bir görüşe göre davalı eş tarafından davanın kabulü halinde anlaşmalı boşanmaya karar verilebilmesi için davanın TMK m. 166/1-2 'de düzenlenen evlilik birliğinin temelinden sarsılması sebebine dayanılarak açılması gerekir³⁷. Diğer bir görüş ise TMK m. 166 dışında diğer sebeplerle açılan boşanma davalarında da davalı eşin davayı kabul etmesi halinde hâkimin anlaşmalı boşanmaya karar verebileceği yönündedir³⁸. Kanaatimizce de bu uygulama yalnızca genel boşanma sebeplerine dayalı davalarla sınırlı tutulmayıp, şartların oluşması kaydıyla akıl hastalığı hariç diğer tüm özel boşanma sebeplerine dayanılarak açılan davalar için de mümkün kılınmalıdır. Yargıtay'a göre anlaşmalı boşanmanın gerçekleşebilmesi için davanın genel boşanma sebeplerine dayalı olarak açılması gereklidir. Bu kapsamda özel boşanma sebeplerine dayanılarak açılan boşanma davasının herhangi bir safhasında dava kabul edilse bile anlaşmalı boşanmanın gerçekleşebilmesi mümkün değildir. Ancak dava genel boşanma sebebine dayanılacak şekilde ıslah edilebilir ve sonrasında anlaşmalı boşanma gerçekleştirilebilir³⁹.

Akıl hastalığı sebebiyle açılan boşanma davalarında davalının geçerli bir kabul beyanında bulunması ise mümkün değildir. Kanuni temsilcisinin de yerine kabul beyanında bulunması mümkün olmadığından anlaşmalı boşanma olanağı bulunmamaktadır⁴⁰.

Bu durumda mahkemece protokol konusunda tarafların beyanları alınarak sonuca göre bir karar verilme üzere hükmün bozulması gerekmektedir.' (legalbank).

³⁷ Gençcan, Boşanma, Tazminat ve Nafaka Hukuku (n 20) 692, 693; Bilal Köseoğlu ve Köksal Kocağa, Aile Hukuku ve Uygulaması Bilimsel Görüşler Yargı İçtihatları (1st edn, Türkiye Barolar Birliği Yayınları 2009) 137; Bilge Öztan, 3444 Sayılı Kanunla Getirilen Değişiklikten Sonra Medeni Kanunun 134. Maddesi, Prof. Dr. Haluk Tandoğan'ın Hatırasına Armağan (1st edn, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü 1990) 128.

³⁸ Özdemir (n 5) 139; Dural, Ögüz ve Gümüş (n 6) 123, 124; Ömer Ergün, TMK'nin 166'ıncı Maddesinde Düzenlenen Boşanma Nedenleri, Prof. Dr. Hüseyin Hatemi'ye Armağan (1st edn, Vedat Kitapçılık 2005) 450.

³⁹ Yargıtay 2 HD, 1575/15050, 07.09.2015 'Türk Medeni Kanununun 166/3. maddesi ancak Medeni Kanunun 166. maddesine dayalı davalarda gerçekleşebilir. (Y.2HD.1992/5157-5357). Taraflar arasında Türk Medeni Kanununun 166. maddesine dayalı bir dava bulunmadığı gibi davacı tarafından usulüne uygun olarak yapılmış bir ıslah işlemi de bulunmamaktadır. Bu sebeple tarafların anlaşmalarından bahisle boşanma kararı verilmesi usul ve kanuna aykırıdır.' (legalbank); Yargıtay 2 HD, 8710/10983, 08.06.2009 (legalbank); Yargıtay 2 HD, 13182/152, 11.01.1995 (legalbank); Yargıtay 2 HD, 12095/13582, 14.12.1998 (Legalbank).

⁴⁰ Yargıtay 2 HD, 8798/14467, 12.13.2017 'TMK'nun 166/3 maddesi gereğince tarafların anlaşmalı olarak boşanmalarına karar verebilmek için hâkimin tarafları bizzat dinleyerek iradelerinin serbestçe açıklandığına kanaat getirmesi gerekir. Oysa, davalının "akıl hastalığı" sebebiyle Türk Medeni Kanunu'nun 405. maddesi gereğince kısıtlandığı, kendisine kızının "vası" olarak atandığı anlaşılmaktadır. Akıl hastalığından dolayı kısıtlanan kişi ayırt etme gücünden yoksun olup, tam ehliyetsizdir. Ayırt etme gücü bulunmayanların serbest iradesiyle beyanda bulduklarından söz edilemez. Bu sebeple beyanları hukuki sonuç doğurmaz. Hal böyleyken tarafların TMK'nun 166/3 maddesi gereğince anlaşmalı olarak boşanmalarına karar verilmesi de doğru olmayıp, açıklanan sebeplerle hükmün bozulmasına...' (Tekin Melik (n 4) 86)

Açılan boşanma davasını kabul edecek olan eş davalı tarafta bulunan diğer eştir. Bunu yanı sıra vekilin vekâletnamesinde kabul beyanına ilişkin özel bir yetkinin bulunması halinde davalının vekili de kabul beyanında bulunabilir. Ancak tarafların duruşmada dinlenmeleri ve serbest iradelerinin varlığının hâkim tarafından tespiti anlaşmalı boşanmanın zorunlu şartı olduğu için tarafın bizzat gelerek mahkemede kabul beyanını açıklaması gereklidir⁴¹.

C. Hâkimin Tarafları Bizzat Dinlemesi

Eşlerin birlikte başvurması ya da bir eşin açtığı davayı diğer eşin kabul etmesi halinde evlilik birliğinin temelinden sarsıldığı kabul edilir. Bu husustaki kârîne, yukarıda belirtildiği gibi kesin kanuni kârînedir. Sonrasında hâkimin evlilik birliğinin temelinden sarsılmadığına yönelik araştırma yükümlülüğü bulunmadığı gibi takdir yetkisi de bulunmamaktadır. Ancak hâkim tarafların boşanma hususundaki iradelerinin baskı altında açıklanmış olup olmadığını tespiti açısından tarafları bizzat dinlemekle yükümlüdür⁴². Anlaşmalı boşanmanın gerçekleşebilmesi için gereken bu şart aslında tarafları bir kez daha düşünmeye sevk eder.

Hâkim tarafları dinledikten sonra eşlerden birinin iradelerini serbestçe açıklamamış olduğuna kanaat getirirse boşanma davasını reddedecektir⁴³. Böylece boşanma iradesini diğer eşin korkutması veya tehdidi altında açıklamayan eş için serbest iradeden söz edilemeyeceğinden boşanma kararı verilemez⁴⁴. Ancak serbest iradeyi ortadan kaldıran olaylar gerekçede gösterilmeden boşanma talebi reddedilemez⁴⁵.

⁴¹ Yargıtay 2 HD, 16491/16567, 03.12.2008 ‘...Taraflar hazır bulunup, bizzat anlaşıklarını açıklamaz veya hakim tarafından anlaşmaları uygun bulunmaz ise, taraflardan delilleri sorulup toplanması sonucunda evlilik birliğinin temelinden sarsılmış olup olmadığının Türk Medeni Kanunu’nun 166/1-2. maddesi çerçevesinde takdiri gerekirken(TMK. m.184) davacı ve davalı asil dinlenilmeksizin taraf vekillerinin beyanı ile yetinilerek eksik inceleme ile boşanma hükmü kurulmuş olması usul ve yasaya aykırıdır...’ (legalbank); Gençcan, Boşanma, Tazminat ve Nafaka Hukuku (n 20) 696; Akıntürk ve Ateş Karaman (n 6) 270; Dural, Ögüz ve Gümüş (n 6) 124.

⁴² Hande Atmaca Ülkü, Anlaşmalı Boşanma Protokolü Nasıl Düzenlenir? (1st edn, Seçkin Yayıncılık 2021) 95; Erdem (n 23) 132,133; Öz Seçer, ‘Anlaşmalı Boşanmada Eşlerin Yaptıkları Anlaşma’ (2016) 7 (2) İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 259, 261.

⁴³ Akıntürk ve Ateş Karaman (n 6) 280; Mehmet Akif Tutumlu, Evliliğin Butlanı Boşanma, Ayrılık Sebepleri ve Boşanmanın Hukuki Sonuçları (2nd edn, Adalet Yayınevi 2006) 235.

⁴⁴ Yargıtay 2 HD, 23500/27564, 19.11.2012 ‘...davalının anlaşmalı boşanma hükmüne esas alınan "davayı kabul" yönündeki irade açıklamasının tehdit ve davacının baskısı altında alındığı ve serbest iradesini yansıtmadığı kabul edilmelidir. Davalının hükmüne esas alınan irade beyanı "tehdit ve korkutmayla" elde edildiğine göre, tarafların boşanma ve fer’ilerinde anlaşma içinde oldukları kabul edilemez. Böyle bir durumda da Türk Medeni Kanunu’nun 166/3. maddesine göre boşanma kararı verilemez...’ (legalbank).

⁴⁵ Yargıtay 2 HD, 8625/9559, 20.10.1993 (kazancı içtihat bilgi bankası).

Davayı vekilleri aracılığıyla takip eden taraflar duruşmaya davet edilerek bizzat dinlenmesi gerekmektedir⁴⁶. Yalnızca vekillerinin beyanı ile taraflar hiç dinlenilmeden boşanma kararı verilemez⁴⁷. Vekilin vekâletnamesinde özel yetki bulunması da bu durumu mümkün kılmaz⁴⁸. Hatta davacının bulunduğu duruşmada vekilin beyanı alındığı halde davacının imzalı beyanı bile alınmamış ise anlaşmalı boşanmaya karar verilemez⁴⁹. Bunun gibi hâkim tarafları bizzat kendisi dinlemek zorunda olup mahkeme başkâtibi ya da bir psikoloğa dinletemez⁵⁰.

İstinabe vasıtasıyla bir başka mahkeme tarafından eşlerin dinlenilmesi de bizzat duruşmayı yöneten hâkime dinleme olanağı sunmadığı için mümkün değildir⁵¹. Ancak rızalarının alınmış olması şartıyla hâkime tarafları bizzat dinleme imkânı veren ses ve görüntü bilişim sistemi (SEGBİS) ile tarafların duruşmaya katılmaları sağlanarak anlaşmalı boşanmaya yönelik karar verilebilir⁵².

Taraflar birlikte dinlenebileceği gibi ayrı ayrı da dinlenebilir⁵³. Önemli olan bu dinlemenin zabitla kayıt altına alınmış olmasıdır⁵⁴. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu hâkimin, tarafların iradelerini serbestçe açıkladığına kanaat getirebilmesi için hem davacıyı hem de davalıyı aynı anda ve bizzat dinlemesi gerektiği kanaatindedir⁵⁵.

Sınırlı ehliyesizin kanuni temsilcisinin dinlenmesi de hâkim huzurunda bizzat dinlenme şartını sağlamayacağından boşanma gerçekleşemez. Aynı şekilde anlaşmalı boşanma davasında taraflardan biri vesayet altına alınmış ise vasinin iradesini boşanma yönünde açıklamış olması boşanma kararı verilebilmesi için yeterli değildir⁵⁶.

⁴⁶ Akıntürk ve Ateş Karaman (n 6) 270; Oğuzman ve Dural (n 21) 129.

⁴⁷ Yargıtay 2 HD, 18939/3200, 13.03.2006 ‘...Taraflar hazır bulunup, bizzat anlaşmalarını açıklamaz veya hakim, tarafların anlaşmalarını uygun bulmaz ise, taraflardan delilleri sorulup toplanması sonucunda evlilik birliğinin temelinden sarsılmış olup olmadığının Medeni Kanununun 184. maddesi çerçevesinde takdir gerekirken, davacı ve davalı dinlenilmeksizin taraf vekillerinin beyanı ile yetinilerek eksik inceleme ile boşanma hükmü kurulmuş olması usul ve yasaya aykırıdır.’ (legalbank)

⁴⁸ Zafer Ergün, Boşanma Davaları (4th edn, Adalet Yayınları 2009) 98.

⁴⁹ İbid 98.

⁵⁰ Dural, Ögüz ve Gümüş (n 6) 124; Erdem (n 23) 133.

⁵¹ Tekin Melik(n 4) 96; Özdemir (n 5) 149.

⁵² Gençcan, Boşanma Tazminat ve Nafaka Hukuku (n 20) 697.

⁵³ Oğuzman ve Dural (n 21) 129; Yılmaz Bilgin (n 5) 61. Aksi görüş için bkz. Gençcan, Boşanma Tazminat ve Nafaka Hukuku (n 20) 696.

⁵⁴ Dural, Ögüz ve Gümüş (n 6) 124; Öztan, Aile Hukuku (n 8) 417.

⁵⁵ Yargıtay HGK, 2643/484, 18.04.2019 ‘...İkinci koşul, eşlerin mahkemeye birlikte başvurması veya bir eşin diğerinin açtığı boşanma davasını kabul etmesidir. Burada önemli olan tarafların boşanma iradelerini aynı anda ve duruşmada hâkime beyan etmesidir.’ (legalbank).

⁵⁶ Gençcan, Boşanma Tazminat ve Nafaka Hukuku (n 20) 698; Yargıtay 2 HD, 9033/22818, 01.12.2015 ‘... Davalı erkek cezaevinde olup davayı davalı adına vasisi takip etmiş olmakla anlaşmalı boşanma

Taraflar boşanma hususundaki anlaşmalarını yazılı olarak dosyaya sunabilecekleri gibi sözlü olarak da mahkemeye açıklayabilirler. Sözlü olarak açıklanan anlaşmanın hâkim tarafından duruşma tutanağına yazılarak eşlere imzalatılması zorunludur⁵⁷. Duruşma tutanağında tarafların imzalarının alınmaması halinde anlaşmalı boşanma şartlarının tam olarak oluştuğu kabul edilemez⁵⁸. Bu durumda mahkemece TMK m.166/1 kapsamında deliller incelenip karar verilmesi gerekirken TMK m.166/3'e göre hüküm kurulması mümkün değildir⁵⁹.

Hâkimin, tarafların boşanmayı neden istedikleri veya onları boşanmaya iten saikin ne olduğu konusunda araştırma yapma yetki ve yükümlülüğü bulunmasa da iradelerin serbest olup olmadığını tespiti açısından iradelerde bir duraksama veya çelişki gördüğü takdirde davayı reddetmesi gerekmektedir⁶⁰. Tarafların anlaşmalı olarak boşanmaları için gerekli olan serbest irade, boşanmak istedikleri yönündeki özgür iradeleridir. Yoksa tarafların bu sonuca hangi iç nedenlerle varmış olduğunun hâkimi ilgilendirmeyeceği açıktır⁶¹.

Konu ile ilgili Yargıtay kararları ise birbirleriyle çelişkilidir. Yargıtay'ın aksi yönde kararları bulunsa da daha yeni tarihli kararları saike ilişkin hususların boşanma konusunda serbest iradeyi ortadan kaldırmayacağı yönündedir⁶².

(TMK.md.166/3) koşulları gerçekleşmemiştir. Bu haliyle davanın çekişmeli boşanma davası olarak Türk Medeni Kanununun 166/1 çerçevesinde değerlendirilip, sonucu uyarınca karar verilmesi gerekirken, yazılı şekilde hüküm kurulması doğru olmamıştır. (legalbank).

⁵⁷ Yargıtay HGK, 2650/485 18.04.2019, '...anlaşmalı olarak boşanmak isteyen eşlerin boşanmanın mali sonuçları ile çocukların durumu hususunda da anlaşmış olmaları ve buna ilişkin düzenlemeyi hakimin onayına sunmaları gerekir. Taraflar bu hususta mahkemeye bir protokol sunabilecekleri gibi belirtilen tüm bu hususlarda mahkemeye sözlü olarak da beyanda bulunabilirler. Ancak ikinci durumda sözlü beyanın zapta geçirilmesi ve taraflarca imzalanması gerekir.' (legalbank).

⁵⁸ Yargıtay 2 HD, 4932/10713, 12.11.1990 (Sümer Turgut (n 6) 23)

⁵⁹ Yargıtay 2 HD, 10158/12081, 22.06.2009 (ibid 23)

⁶⁰ Ebru Ceylan, Türk ve İsviçre Hukukunda Boşanmanın Hukuki Sonuçları,(1st edn, Galatasaray Üniversitesi Yayınları 2006) 82.

⁶¹ Özdemir (n 5) 151; Tekin Melik (n 4) 100. Aksi görüş için bkz. Ali İhsan İpek, Türk Hukuku'nda Genel Boşanma Sebepleri (1st edn, Seçkin Yayıncılık 2008) 108.

⁶² Yargıtay 2 HD, 11644/1866, 04.02.2014 'Boşanma tarafların ortak iradelerine dayandığından bu sebebin varlığı ve doğruluğu araştırılmayacaktır. Anlaşmalı boşanma talebiyle kendisine başvuran eşler arasında, gerçekte bir boşama sebebinin var olup olmadığını, aralarında yaptıkları düzenlemede yer verdikleri hususların geçerli bir sebebe dayanıp dayanmadığını ve bunların doğru olup olmadığını hâkim araştırmakla yükümlü değildir. Önceden delil toplanmış olsa bile, bu delilleri değerlendirecek bunlardan sonuç çıkaramaz ve yargısını çıkardığı bu sonuca dayandıramaz. Böyle bir durumda Türk Medeni Kanunu'nun 166/3. maddesi gereğince tarafların boşanmalarına karar vermesi gerekir.' (legalbank); Yargıtay 10 HD, 6922/11615, 06.10.2021(legalbank); Farklı yöndeki kararları için bkz. Yargıtay 2 HD, 21176/499, 30.01.2006 (Gençcan, Boşanma Tazminat ve Nafaka Hukuku (n 20) 701).

D. Hâkimin Tarafların Boşanmanın Mali Sonuçları ve Çocukların Durumuna İlişkin Düzenlemelerini Uygun Bulması

Anlaşmalı boşanma için gerçekleşmesi gereken son şart eşlerin boşanmanın mali sonuçları ile çocukların durumu hakkında bir anlaşmaya varmasıdır. Ancak bu konularda anlaşmaya varılması anlaşmalı boşanmak için tek başına yeterli değildir. Uygulamada boşanma protokolü olarak nitelendirilen bu anlaşmanın hâkim tarafından onaylanması da gerekmektedir. Hâkim tarafların ve çocuğun menfaatini de göz önünde bulundurarak tarafların yaptığı anlaşma üzerinde gerekli gördüğü değişiklikleri yapabilir. Hâkimin yaptığı bu değişiklikler taraflarca aynen kabul edildiği takdirde anlaşmalı boşanmaya karar verilir. Boşanmanın yan sonuçlarına ilişkin hazırlanmış olan bu anlaşmanın hâkim tarafından onaylanıncaya kadar eşler arasında bağlayıcılığı yoktur. Bu sebeple eşler anlaşma onaylanıncaya kadar anlaşmadan vazgeçebilirler⁶³.

Yapılan anlaşma tam bir mutabakat şeklinde olup şarta bağlanmamalıdır. Yargıtay'da davalının emekli olması şartına bağlı olarak yapılmış anlaşmayı geçersiz saymıştır⁶⁴.

TMK m.166/3'te anlaşmanın içeriğinde boşanmanın mali sonuçları ve çocukların durumu hakkında düzenlemenin bulunması gerektiği ifade edilmiştir. Bu sebeple anlaşmanın asgari muhtevasını bunlar oluşturmalıdır. Ancak anlaşmada yer alacak konulara sayı bakımından bir sınırlama getirilmemiştir. Taraflar ahlaka, kişilik haklarına, kamu düzenine kanunun emredici hükümlerine aykırı olmamak şartıyla niteliğine uygun düştüğü ölçüde farklı konulara da anlaşmada yer verebilir⁶⁵. Örneğin ortak çocuğun üçüncü kişilerle ilişkisi, mal rejiminin tasfiyesi, kadının soyadı gibi hususlar protokolde düzenlenebilmektedir.

Boşanmanın mali sonuçlarıyla ifade edilmek istenen maddi tazminat, manevi tazminat, yoksulluk nafakasıdır⁶⁶. Bu hususların bir tanesinde bile eşler anlaşamadıkları takdirde anlaşmalı boşanmaya karar verilemeyecektir.

⁶³ Öztan, Aile Hukuku (n 8) 418.

⁶⁴ Yargıtay 2 HD, 26214/9515 21.04.2014 '...Tarafların 5.11.2013 tarihli oturumda tutanağa geçen, boşanmanın mali sonuçları konusundaki anlaşmaları şarta bağlıdır. Taraflar anlaşmayı davalının emekli olması şartına bağladıkları takdirde anlaşmamış kabul edilirler. Çünkü bu durumda ihtilaf dört yıl sonrasına bırakılmış olur. Bu halde, tarafların boşanma ve mali sonuçlarında tam bir anlaşma içinde olduklarından söz edilemez...' (legalbank)

⁶⁵ Özdemir (n 5) 194.

⁶⁶ Yargıtay HGK, 158/217, 27.05.2009 '4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 166/3. maddesine dayalı olarak açılan boşanma davalarında, tarafların boşanmanın tüm mali sonuçları ile çocukların durumları üzerinde anlaşmaları ve bu anlaşmanın hâkim tarafından uygun bulunması gerekir. Anılan maddede, boşanmanın mali sonuçları üzerinde anlaşma şartı, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 174. maddesinde düzenlenen

Anlaşmalı boşanmak isteyen tarafların üzerinde anlaşması gereken mali konulardan biri yoksulluk nafakasıdır. Kanun koyucunun yoksulluk nafakasına hükmedilmesi için aradığı tüm şartlar çekişmeli boşanma davaları için geçerli olup, anlaşmalı boşanma davası için bu şartların varlığı araştırılmayacaktır. Nitekim, anlaşmalı boşanma yargılamasında hâkim tarafından kusur araştırması yapılmaz⁶⁷. Ancak hâkim yoksulluk nafakasına ilişkin düzenlemenin hakkaniyetli olup olmadığını inceleyip taraf menfaatlerinin gerektirmesi durumunda sözleşmede değişiklik yapabilecektir⁶⁸.

Anlaşmalı boşanma protokolünde, yoksulluk nafakasının ne şekilde ve ne zaman ödeneceği, nafakanın tutarı, artışın ne zaman ve ne şekilde yapılacağı hükmün icrasında tereddüte yer vermeyecek şekilde açıkça düzenlenmelidir⁶⁹. Nafaka miktarının yabancı para cinsinden ödenmesinin kararlaştırılmasında ise herhangi bir sakınca yoktur⁷⁰.

Anlaşmalı boşanma sonrası tarafların ekonomik ve sosyal durumlarında önemli ölçüde bir değişiklik meydana gelmiş ve bu değişiklik sebebiyle ediminin ifası borçlu yönünden katlanılamaz bir hal almışsa yoksulluk nafakası azaltılabilir ya da kaldırılabilir⁷¹.

Anlaşmalı boşanma davasında taraflarca hazırlanan protokolde yoksulluk nafakasının talep edilmediği ifade edilmiş ve dava kesinleşmişse taraflar birbirlerinden yoksulluğa düştüklerinden bahisle nafaka talep edemezler⁷². Ancak öğretilde⁷³ tartışmalı olsa da Yargıtay, anlaşmalı boşanma davasında yoksulluk

boşanma nedeniyle maddi ve manevi tazminat, 175. maddesinde düzenlenen yoksulluk ve 182. maddesinde düzenlenen iştirak nafakası talep haklarına ilişkindir.' (sinerji mevzuat); Tekin Melik (n 4) 105; Özge Öztürk, Genel Boşanma Sebepleri (LLM thesis, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2010) 105; Elif Sargın, 'Türk Hukukunda Anlaşmalı Boşanmanın Şartları Üzerine Bir İnceleme' (2020) 28(1) Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 349, 373.

⁶⁷ Ömer Uğur Gençcan, Boşanma Hukuku (n 33N) 380; İçöz Demirel ve Kömür (n 30) 84.

⁶⁸ Atmaca Ülkü (42) 71.

⁶⁹ Yargıtay 2 HD, 2423/557, 05.02.2019 '...davacı kadın lehine hükmolunan yoksulluk nafakası ve ortak çocuklar lehine hükmolunan iştirak nafakasının her yıl TÜFE oranında artırılmasına karar verilmiş, ancak artışın hangi tarihten itibaren yapılacağı hükümde belirtilmemiştir. Hükmün kuşkuya yer vermeyecek şekilde açık ve infazda güçlük çıkarmayacak biçimde kurulması gerekir...' (İçöz Demirel ve Kömür (n 30) 84); Kaçak (n 20) 247.

⁷⁰ Dural, Öğüz ve Gümüş (n 6) 125.

⁷¹ Yargıtay 3 HD, 12908/18875, 17.09.2012. (İçöz Demirel ve Kömür (n 30) 87)

⁷² Özdemir (n 5) 160; Öztan, Aile Hukuku (n 8) 419; Kaçak (n 20) 248.

⁷³ 'Tarafların yaptıkları anlaşmada tazminat haklarını saklı tuttuklarını belirtmeleri, bu sorunun ileride çözülmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Bu durumda eşler arasında çekişmeli durum devam etmektedir. Taraflar arasında mali konularda anlaşmanın olmadığı bu durumda hâkim tarafından anlaşmalı boşanmaya hükmedilmesi mümkün değildir.' (Seçer (n 42) 268); Nihan Koyuncu Aktaş, 'Anlaşma Temeline Dayalı Boşanma Davalarında Hakim Yoksulluk Nafakasına Müdahalesi' (2021) 79(3) İstanbul Hukuk Mecmuası 761, 784.

nafakası hakkının saklı tutulmasını feragat olarak değerlendirmemiştir⁷⁴. Anlaşmalı boşanma protokolünde yoksulluk nafakasına ilişkin hiçbir düzenleme bulunmuyor ise anlaşma hâkim tarafından uygun görülmeyle onaylanmaz. Bu hususta sessiz kalınmasına rağmen hâkimin ihmali ile uygun görülerek kesinleşen anlaşmalı boşanma davasından sonra yoksulluk nafakası talep edilip edilmeyeceği tartışmalıdır. Anlaşmalı boşanmanın koşullarının somut olayda varlığını denetlemek hâkimin görevi dahilindedir. Kanaatimiz hâkimin ihmali sebebiyle protokolde düzenlenmeyen yoksulluk nafakası talebi, boşanma davası kesinleştikten sonra tarafların açacakları yeni bir dava ile talep edebileceği yönündedir⁷⁵. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun bu yönde kararı vardır⁷⁶.

Anlaşmalı boşanmak isteyen tarafların üzerinde anlaşmaya varması gereken diğer hususlar maddi ve manevi tazminat talepleridir. Yukarı da belirttiğimiz gibi anlaşmalı boşanma davalarında mahkeme tarafından kusur ve zarar araştırılması yapılamayacağı için yoksulluk nafakası gibi maddi ve manevi tazminat talepleri bakımından da kanunun aradığı şartların varlığı aranmayacaktır.

Taraflar protokolde tazminatın maddi ya da manevi niteliğine yönelik açıklamada bulunmaksızın belirleme yapmışlarsa, hâkim sözleşmeye müdahalede bulunarak tarafların bu hususu netleştirmesini sağlamalıdır⁷⁷.

Eşler anlaşmalı boşanma protokolünde karşılıklı maddi ve manevi tazminat taleplerinin bulunmadığını kararlaştırmış olmaları halinde sonrasında tazminat talep edebilmeleri mümkün değildir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, kesinleşen anlaşmalı boşanma davasında kusura ilişkin bir değerlendirme yapılmadığı, bu

⁷⁴ Yargıtay HGK, 1626/813, 12.06.2013 '*...Davacı kadın, Adana 6. Aile Mahkemesi'nin 2010/1172 E., 2010/1264 K. sayılı boşanma dosyanın 29.12.2010 tarihli celsesinde; "... dilekçemde bildirdiğim nafakaların da karar bağlanmasını isterim, ben şu anda geçici olarak işte çalışıyorum ayda 400 TL alıyorum buradan ayrılırsam davalıya karşı yoksulluk nafakası davası açacağım çocuk için de ayda 200 TL tedbir ve katılma nafakasının buralıdan alınmasını isterim"* şeklinde beyanda bulunmuştur. Feragat şartı bağlı yapılamayacağından ve davacı beyanında nafaka hakkını saklı tuttuğundan, kadının bu beyanı yoksulluk nafakasından feragat olarak nitelendirilemez. Bu durum da, yerel mahkemenin davacı kadının boşanma davasında yoksulluk nafakası isteminin olmadığı yönündeki direnmesi yerinde değildir.' (legalbank).

⁷⁵ Atmaca Ülkü (42) 79; Öztan, Aile Hukuku (n 8) 419; Aksi görüş için bkz. Özdemir (n 5) 160.

⁷⁶ Yargıtay HGK, 552/651, 11.11.1992 '*...3444 sayılı Yasa ile değişik M.K.'nun 134/3. maddesiyle düzenlenen anlaşmalı boşanmanın koşulları oluşmadan, örneğin boşanmanın mali sonuçlarıyla ilgili, taraflarca kabul edilecek bir düzenleme mevcut olmadığı halde, anlaşmaya dayalı boşanmaya karar verilmiş ve hükmün bu kısmı temyiz edilmemekle kesinleşmiştir. O itibarla öncelikle belirtmek gerekir ki, bu halde ilgili genel hükümler çerçevesinde maddi ve manevi tazminat ya da, yoksulluk nafakasını, diğer taraftan isteme hakkına sahiptir. M.K.'nun 144. maddesinde ise boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek eşin, kusuru daha ağır olmamak şartıyla, geçimi için diğer eşten mali gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebileceği hükmüne bağlanmıştır. Bu durumda kusur araştırması ve boşanma nedeniyle yoksulluk nafakası isteyen eşin, yoksulluğa düşüp düşmeyeceğinin araştırılması ve sonucuna göre bir karar verilmesi gerektiği kuşkusuzdur. Mahkemece bu yön gözetilmeksizin yoksulluk nafakasına hükmedilmesi doğru değildir.'* (sinerji mevzuat).

⁷⁷ Atmaca Ülkü (42) 81.

sebeple tazminat talebinin kusura ilişkin koşulu gerçekleşmediğinden bahisle, anlaşmalı boşanmadan sonra artık boşanma sebebiyle maddi ve manevi tazminat istenemeyeceğine karar vermiştir⁷⁸.

Yargıtay, eşlerin maddi ve manevi tazminat haklarını saklı tutarak, anlaşmalı boşanmaya dair verilen kararın kesinleşmesinden sonra açacakları yeni bir dava ile tazminat talebinde bulunabilecekleri görüşündedir⁷⁹.

Mali hükümler kapsamına maddi, manevi tazminat ve nafaka dışında eşyalarında girip girmediği hususu da tartışmalıdır. Yargıtay, boşanan eşlerin kişisel eşya ve ziynetlere ilişkin taleplerini boşanmanın ferisi niteliğinde saymayarak anlaşmalı boşanma protokolünün söz konusu maddeleri içermesi gerekmediğine karar vermiştir⁸⁰. Doktrindeki çoğunluk görüş de Yargıtay'ın kararıyla aynı doğrultuda olup ev eşyaları, ziynet eşyaları, evlilik birliğine ilişkin malların tasfiye biçimi, yargılama masrafları gibi taleplerin mali sonuçlardan sayılmaması gerektiği yönündedir⁸¹. Fakat tarafların maddi, manevi tazminat ile yoksulluk nafakası dışında anlaşma yapması da mümkündür.

Anlaşmalı boşanmak isteyen tarafların hazırlayacakları protokolde çocukların durumunu da düzenlemiş olmaları gerekmektedir. Çocuklarla ilgili anlaşmada belirtilmesi gereken durumlar çocuğun velayetinin kime verileceği, çocuğa iştirak nafakası verilir verilmeyeceği, verilecek ise miktarı, çocukla velayet hakkı kendisinden alınan taraf arasındaki kişisel ilişkinin nasıl gerçekleşeceği⁸². Bu hususlarda anlaşmak boşanmanın maddi koşulunu oluşturacağı için eşlerin bu hususların yalnızca birinde bile anlaşamaması durumunda anlaşmalı boşanmaya karar verilemez⁸³.

⁷⁸ Yargıtay HGK, 3067/512, 02.05.2019 (legalbank)

⁷⁹ Yargıtay 2 HD, 3109/4707, 03.04.2008 (legalbank)

⁸⁰ Yargıtay 6 HD, 18165/10252, 11.06.2013 (Mustafa Kırmızı, Yargıtay Kararları Işığında Aile Hukuku Davaları, (1st edn, Bilge Yayınevi 2016) 441).

⁸¹ İpek (n 61) 113; Tekin Melik(n 4) 106; Hüseyin Hatemi ve Şakir Kateli, Aile Hukuku, (2 nd edn, Filiz Kitabevi 1993) 260; Öztürk (n 66) 106; Seçer (n 42) 275; Özdemir (n 5) 167; Koyuncu Aktaş (n 73) 765; Sümer Turgut (n 6) 28.

⁸² Öztan, Aile Hukuku (n 8) 698; Tutumlu, Evliliğin Butlanı Boşanma, Ayrılık Sebepleri ve Boşanmanın Hukuki Sonuçları (n 43) 1055; Tekin Melik (n 4) 113.

⁸³ Yargıtay 2 HD, 2389/3204, 15.03.2004 ‘...Taraflar velayeti kendisine verilmeyen çocuk ile anne arasında kurulacak şahsi ilişkinin süreleri hakkında anlaşamamışlardır. Boşanmaya karar verilebilmesi için Türk Medeni Kanununun 166/3 madde koşulları gerçekleşmemiştir’ (İpek (n 61) 113); Yargıtay 2 HD, 15.03.2004, 5501/7799, 15.03.2004 ‘...Tarafların iştirak nafakasına ilişkin düzenlemelerine bu nedenle müdahale edilmesi ve tarafların bu konuda da anlaşmaları yada hakimnin önerisini kabul etmeleri halinde Türk Medeni Kanununun 166/3. maddesi uyarınca boşanmaya karar verilmesi, anlaşamamaları halinde, delillerin Türk Medeni Kanununun 166/1-2. maddeler uyarınca değerlendirilmesi ve sonucu uyarınca bir karar verilmesi gerekirken yazılı şekilde hüküm kurulması bozmayı gerektirmiştir.’ (legalbank)

Hâkimin anlaşmalı boşanma protokolünde çocuklara ilişkin olarak düzenlenen hususların çocukların yararına uygun olup olmadığını da araştırması gerekir. Bu husus boşanmanın maddi unsurlarını oluşturduğundan ve kamu yararı söz konusu olduğundan hâkim anlaşmada değişiklik yapabilir. Hâkim değişikliği yaparken her somut olayı kendi şartları içerisinde değerlendirerek çocukların üstün yararı açısından en uygun olanı tespit etmelidir⁸⁴. Türkiye'nin de taraf olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 3. maddesinde bu husus 'Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yaşama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.' şeklinde kaleme alınarak çocuğun yüksek yararı kriteri getirilmiş ve çocuğun menfaati her şeyden üstün tutulmuştur⁸⁵.

Diğer boşanma davalarına göre anlaşmalı boşanma davasında hâkimin çocuğun menfaatini tespit etmesi zordur. Keza diğer boşanma davalarında boşanma sebebi ispatlanırken hâkimin aile içerisinde birçok bilgiyi öğrenebilme imkânı varken anlaşmalı boşanma davasında karşısına evlilik birliğinin sarsılmasına ilişkin olaylar gelmediğinden, hâkimin velayet konusunda karar verirken yararlanabileceği veri bulunmamaktadır⁸⁶. Bu gibi durumlarda hâkim çocuğun yararını gözeterek re'sen araştırma yapması gerekmektedir⁸⁷. Hâkim tarafından yapılan değişiklik taraflarca kabul edilmeden anlaşmalı boşanmaya karar verilmesi mümkün olmayacak, usulünce deliller toplanarak şartları oluşmuşsa TMK m. 166/1-2 'ye dayalı olarak hüküm tesis edilecektir.

Çocukların durumu hakkındaki düzenleme çocuğun velayetinin verilmediği eş ve çocuk arasındaki kişisel ilişkiyi de kapsamına alması gerekmektedir. Kişisel ilişki hususunda herhangi bir düzenleme yapmayan taraflar konuyu hâkimin takdirine bırakabilir. hâkimin bunun üzerine yapması gereken, taraflara kişisel ilişki konusunda bir öneride bulunmak, kabul edildiği takdirde buna göre karar vermek,

⁸⁴ Yargıtay 2 HD, 10221/11280, 08.06.2016 '...Velayet hususu, çocukları ilgilendiren konuların en başında gelir. Velayet düzenlemesinde; çocukla ana-baba yararının çatışması halinde çocuğun yararına üstünlük tanınması gereklidir. Çocuğun yararı ise; çocuğun bedensel, fikri ve ahlaki bakımdan en iyi şekilde gelişebilmesi ve böyle bir gelişimin gerçekleştirilmesi için, çocuğa, sosyal ekonomik, kültürel koşulların sağlanmış olmasıdır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 3. ve 6. maddeleri idrak çağındaki çocukların kendilerini ilgilendiren konularda görüşünün alınması ve görüşlerine gereken önemin verilmesini öngörmektedir. Çocukların üstün yararı gerektiği takdirde, görüşlerinin aksi karar vermesi mümkündür.' (legalbank)

⁸⁵ Çocuk Hakları Sözleşmesi Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilerek 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye'de dahil olmak üzere 196 ülkenin taraf olduğu sözleşme en fazla ülkenin onayladığı insan hakları belgesidir. Türkiye, sözleşmeyi 14 Ekim 1990'da imzaladı ve sözleşme 27 Ocak 1995'te Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf>

⁸⁶ Sargın (n 66) 377.

⁸⁷ Özdemir (n 5) 166.

kabul edilmediği ve taraflarca anlaşmaya varılarak düzenleme yapılmadığı takdirde davayı TMK m. 166/1-2 uyarınca çekişmeli boşanma olarak sürdürmektir⁸⁸. Mahkemenin kişisel ilişki hususundaki görüşü taraflarca onaylanmadan anlaşmalı boşanmaya karar verilmesi kanuna aykırıdır⁸⁹.

Çocuğun durumuna ilişkin protokoldeki düzenlemelerde iştirak nafakasına ilişkin belirleme de yapılması gerekmektedir. Tarafların aralarında hazırlamış oldukları protokolde nafaka isteklerinin tamamından feragat edildiği bir olayda, Yargıtay bu beyanda açıkça yoksulluk nafakasından söz edilmemiş ise de kendisini bağlayacağı, anlaşmalı boşanmanın kesinleşmesi ile istenebilecek tek nafakanın iştirak nafakası olduğu yönünde karar vermiştir⁹⁰.

IV. USUL HUKUKUNA İLİŞKİN SORUNLAR

Boşanma davasında davacı mahkemeye sunacağı bir dilekçe ile veya duruşma sırasında bu yöndeki beyanı ile davadan feragat edebilir. Anlaşmalı boşanma davasında ise taraflar mahkemeye birlikte imzaladıkları dava dilekçesi ile başvurmuş ve her iki tarafta dava dilekçesinde kendisini “davacı-davali” sıfatıyla göstermiş ise davadan feragati de ancak birlikte yapabileceklerdir⁹¹. Bir eşin açtığı davayı diğer eşin kabul etmesi durumunda yapılacak feragatte ise Yargıtay davacı sıfatı kimde ise yalnızca onun feragat edebileceğine yönelik karar vermiştir⁹². Anlaşmalı boşanmanın yalnızca tarafların anlaşması ile mümkün olabileceği düşünüldüğünde, sadece kağıt üzerinde davacı sıfatına sahip olan tarafa üstünlük tanıyarak, yalnızca o tarafın feragat talebinde bulunabileceğini kabul etmek anlaşmalı boşanma davasının mahiyeti ile bağdaşmaz⁹³.

Taraflarca anlaşmalı boşanmaya yönelik olarak 1 yıllık süre dolmadan başvuru yapılması ve bu eksikliğin sürenin dolmasından sonra fark edilmiş olması halinde yerleşmiş bir ilke olan usul ekonomisi ilkesine göre davanın

⁸⁸ Gençcan, Boşanma, Tazminat ve Nafaka Hukuku (n 20) 714.

⁸⁹ Yargıtay 2 HD, 17609/9479, 09.05.2016 (legalbank)

⁹⁰ Yargıtay HGK, 836/306, 06.03.2013 ‘...Hukuk Genel kurulunun çoğunluğunca, tarafların boşanma sırasında nihai olarak anlaşıklarını bildirdikleri ve nafaka isteğinden feragat edildiği, davacının bu beyanında açıkça yoksulluk nafakasından söz edilmemiş ise de kendisini bağlayacağı, anlaşmalı boşanmanın kesinleşmesi ile istenebilecek tek nafakanın çocuklar için iştirak nafakası olduğu, somut olayda, davacının boşanma yüzünden yoksulluğa düştüğünden bahisle nafaka isteyemeyeceği, yerel mahkeme kararının usul ve yasaya uygun olduğu benimsemiş ve bu nedenle direnme kararının onanması gerekmektedir...’ (Kırmızı (n 80) 434)

⁹¹ Yargıtay 2 HD, 1503/8003, 22.05.2006 (sinerji mevzuat)

⁹² Yargıtay 2 HD, 16465/17521, 31.10.2011 (Ömer Uğur Gençcan, ‘Anlaşmalı Boşanma Davalarında Anlaşma Aldatmacası’ (2012) 25(99) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 303, 305).

⁹³ ibid 305

reddedilmemesi gerekmektedir. Keza dava açıldığında mevcut olmayan süre şartı, davanın devamı sırasında tamamlanmıştır⁹⁴.

Anlaşmalı boşanmaya yönelik karar verilince kararın gecikmeden taraflara tebliği gerekmektedir. Kararın makul bir süreden sonra tebliği açıklanan iradelerinin samimi olmadığını gösterir. Yargıtay'da artık bu anlaşmanın geçerli olmayacağını hüküm altına almıştır⁹⁵.

Anlaşmalı boşanmak için başvuran eşlerin, yargılama süreci içerisinde kanunun aradığı şartlarda eksiklik oluşması durumunda başvuru anlaşmalı boşanmaya yönelik yapıldığı için ve artık anlaşmalı boşanmanın şartlarından eksiklik olduğu için yargılamaya çekişmeli boşanma davası doğrultusunda devam edilip edilemeyeceği tartışma konusudur. Bir görüşe göre hâkim taleple bağlılık ilkesi gereğince istek dışına çıkamayacak ve dava reddedecektir⁹⁶. Diğer bizim de katıldığımız görüşe göre sırf bu sebeple boşanma talebi reddedilmemeli, dava çekişmeli olarak yürütülüp, taraflara delillerini sunma imkânı verilmelidir⁹⁷. Diğer türlü eşlere boşuna süre kaybettirip yapılmış olan tüm işlerin boşa gitmesine sebebiyet verir. Yargıtay'ında bu yönde birçok kararı vardır⁹⁸.

V. ÖNERİLER

Öncelikle belirtmemiz gerekir ki eşlerin evlilik birliğini kurma noktasındaki iradelerine kanun koyucu tarafından verilen değer, eşlerin boşanma hususunda birlikte vermiş oldukları karar içinde verilmelidir. Keza evlenmek isteyen reşit ve ayırt etme gücüne sahip çiftler başka bir şart aranmaksızın evlenebiliyor ise karşılıklı anlaşarak boşanmak isteyen çiftlerde başkaca bir şart aranmaksızın boşanabilmelidir.

Anlaşmalı boşanma davası kısa bir zamanda sonuçlanması nedeni ile çekişmeli boşanma davasına göre daha tercih edilir bir dava türüdür. Eşlerin çoğu zaman kısa sürede boşanabilmek amacıyla açmayı tercih ettiği bu davada evlilik birliğinin bir yıl sürmüş olması şartını aramak eşler açısından hakkaniyete uygun

⁹⁴ Yargıtay 2 HD, 2269/3453, 13.03.2003 'Başlangıçta noksan olan dava şartlarına rağmen esasına girilmiş ve noksanlık davanın devamı sırasında tamamlanmış ise artık dava reddedilemez. Davanın devamı sırasında 21.02.2002 tarihinde evlilik bir yılı doldurduğundan karar yürürlükteki hukuka uygun olduğundan...' (legalbank).

⁹⁵ Yargıtay 2 HD, 4466/7493, 20.04.2009 (legalbank).

⁹⁶ Yalçınkaya ve Kaleli (27) 2061.

⁹⁷ Tekin Melik(n 4) 142.

⁹⁸ Yargıtay 2 HD, 329/88, 11.01.2016 (legalbank); Yargıtay 2 HD, 12636/2773, 17.02.2016 (legalbank); Yargıtay 2 HD, 22688/1892, 23.02.2017 (legalbank).

bir sonuç doğurmaz. Bunun yanı sıra evlendikten çok kısa bir zaman sonra eşlerin birinden evlilik birliğini sürdürmesinin beklenemez olduğu bazı durumlar yaşanabilir. Örneğin evlendiği gece kocası tarafından cinsel istismara uğrayan bir kadından veya eşinin kendisini aldattığını öğrenen bir adamdan anlaşmalı olarak boşanabilmeleri için bir yıllık sürenin dolmasını beklemesini istemek adalet duygusuyla bağdaşmaz. Eşler bu durumda diğer boşanma sebeplerine dayanarak süre şartı aranmaksızın çekişmeli boşanma davası açabilme hakkına sahip olsalar da bu taraflar için daha uzun ve yıpratıcı bir süreçtir.

Uluslararası akademisyenler Eylül 2001’de bir araya gelerek, temel amacı Avrupa Birliğine üye ülkelerin Aile Hukuku alanında bütünleşmelerini sağlayıp, Aile hukukunu uyumlaştıracak en uygun “Avrupa Aile Hukuku Prensiplerini” (PEFL) yaratmak olan Avrupa Aile Hukuku Komisyonu’nu (CELF) kurmuştur. CELF, boşanma ve nafaka hukukuna yönelik tavsiye niteliğindeki ilk Avrupa Aile Hukuku Prensiplerini iki bölüm ve her bölüm 10 maddeden oluşan şekilde 2004 yılında yayınlamıştır. İki tarafın karşılıklı anlaşmasına dayalı anlaşmalı boşanma PEFL 1:4-1:7 arasında düzenlenme alanı bulmuştur. Buna göre, taraflar belirli bir süre şartı aranmaksızın anlaşmalı boşanarak evlilik birliğini sona erdirmeye imkânına sahip olacaktır. Ancak anlaşmalı boşanmanın gerçekleşebilmesi için birbirinden farklı durumlar açısından ayrı ayrı düzenlenmiş düşünme sürelerinin doldurulması gerekmektedir⁹⁹. 1.5’te düzenlenen düşünme süreleri, çocukların durumu ve mali konular ile ilgili olarak eşlerin hazırladıkları anlaşma üzerinde bir kez daha düşüncelerine imkan verip tam olarak emin olmalarını sağlamaya yöneliktir. Keza çocuk sahibi olmayan eşler boşanmanın sonuçlarına ilişkin olarak da uyuşmuşsa düşünme süresi yoktur.

Tüm bu durumlar birlikte değerlendirildiğinde Türk Hukuk Sisteminde anlaşmalı boşanma müessesinin etkinliğini arttırmak ve eşler açısından hakkaniyete aykırı durumları engellemek amacıyla Avrupa Aile Hukuku Komisyonu’nun tavsiye niteliğinde hazırladığı Avrupa Aile Hukuku Prensiplerine de uygun olarak evliliğin süresi ile ilgili şart kaldırılarak bazı özel durumlar açısından makul bir düşünme süresi getirilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Üzerinde durulması gereken önemli hususlardan biri de anlaşmalı boşanmak isteyen tarafların boşanmanın mali sonuçlarıyla ilgili kendi aralarında bir anlaşmaya varmasının zorunluluğudur. Taraflar bu şartı sağlayabilmek ve bir an önce boşanma kararı alabilmek için aceleci bir tavırla kararlar alıp geleceklerini

⁹⁹ Şükran Şipka, Avrupa Birliği Aile Hukuku ve CELF (Avrupa Birliği Aile Hukuku Komisyonu, Prensipleri, Amaçları ve Yapılan Çalışmalar)(2006) 5(10) İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 163, 164.

tehlikeye sokabilecekleri kuşkusuzdur. Keza yukarıda da bahsettiğimiz üzere anlaşmalı boşanma protokolünde maddi, manevi tazminat ve yoksulluk nafakası talebinde bulunmayan eş, boşanma gerçekleştikten sonra bu taleplerini ileri sürme imkânını sonsuza dek kaybetmektedir.

Kanaatimizce anlaşmalı boşanmak isteyen taraflar müşterek çocuğa sahip olup olmamaları göre farklı anlaşmalı boşanma şartlarına tabi tutulmalıdır.

Müşterek çocuk sahibi olan taraflar için Medeni Kanunumuzda var olan çocukların durumuna ilişkin eşlerin anlaşmaya varmalarına yönelik şart korunmalıdır. Böylece eşler anlaşmalı boşanabilmek için çocukların durumu (velayet, iştirak nafakası, velayetinin verilmediği eş ve çocuk arasındaki kişisel ilişki) ile ilgili anlaşmaya varmaları, kendi aralarında yaptıkları anlaşmanın hâkim tarafından uygun bulunmasının gerekliliği devam etmelidir. Taraflar, çocukların durumu ile ilgili hususlarda anlaşamaması halinde hâkimden bu hususlarda karar vermesini isteme hakkına da sahip olabilmelidir. Yargıtay, çocukların durumunun taraflarca düzenlenmeyip hâkimin kararına bırakılmasını mümkün görse de bu durumun kanunlaştırılması gerektiği kanaatindeyiz. Çocukların durumuna ilişkin yapılan anlaşma hâkimin onayından geçtikten sonra taraflara makul bir düşünme süresi verilmeli, bu süre sonunda anlaşma taraflarca da onaylandığı takdirde boşanmaya hükmedilmelidir. Eşler açısından yukarıda da değindiğimiz sakıncalı durumların önüne geçmek amacıyla boşanmanın mali sonuçlarına (maddi tazminat, manevi tazminat, yoksulluk nafakası) yönelik anlaşma şartı ise kaldırılmalıdır. Taraflar bu hususlara protokolde yer verip anlaşma sağlayabileceği gibi, TMK m. 178'e dayanarak boşanma hükmünün kesinleşmesinden itibaren 1 yıllık süre içerisinde talep ve dava edebilmelidir. Tarafların bu hususlarda anlaşmaya varmaları ve protokolde düzenlemeleri halinde hâkim tarafından onaylandıktan sonra makul bir düşünme süresi verilmeli ve bu süre sonunda çocukların durumu ve mali sonuçlara ilişkin anlaşmayı onayladıkları takdirde boşanmalarına karar verilmelidir.

Müşterek çocuk sahibi olmayan taraflar ise boşanmanın mali sonuçlarına ilişkin anlaşma yapmayıp, bu hususları boşanmanın kesinleşmesinden itibaren 1 yıllık süre içerisinde TMK m. 178'e dayanarak açacakları yeni bir dava ile çözüme kavuşturmayı amaçlıyorlar ise herhangi bir düşünme süresi olmadan, hızlı bir şekilde boşanabilmelidir. Ancak taraflar bu hususları protokolde düzenlemiş ve protokol hâkim tarafından onaylanmış ise makul bir düşünme süresi sonunda eşlerin anlaşmayı onaylaması şartı ile boşanmaları mümkün kılınmalıdır.

VI. SONUÇ

Anlaşmalı boşanma davasında kanunda aranan şartların gerçekleşmesi halinde mahkeme tarafından araştırılma yapılmaksızın tarafların boşanabilme imkânına sahip olmaları ve hâkimin evlilik birliğinin temelden sarsılıp sarsılmadığı noktasında araştırma yapma yetki ve yükümlülüğünün bulunmaması sebebiyle kesin kanuni karinenin varlığından söz etmenin doğru olacağı kanaatindeyiz.

Anlaşmalı boşanma davası HMK m. 382/2'deki sayımda aile hukukunda girilen çekişmesiz yargı işleri arasında yer almasa da HMK m. 382/1-a'da ileri sürülen uyumsuzluk yokluğu ölçütüne göre çekişmesiz yargı işi olarak kabul edilmelidir.

Özel sebeplere dayanılarak açılan boşanma davasının kabulü halinde hâkimin anlaşmalı boşanmaya karar verip veremeyeceği tartışmalıdır. Kanaatimizce bu uygulama yalnızca genel boşanma sebeplerine dayalı davalarla sınırlı tutulmayı, şartların oluşması kaydıyla diğer tüm özel boşanma sebeplerine dayanılarak açılan davalar için de mümkün kılınmalıdır. Yargıtay aksi görüştedir.

Anlaşmalı boşanma süreci bir eşin açtığı davayı diğer eşin kabul etmesi ile başlatılmış ise Yargıtay davacı sıfatı kimde ise yalnızca onun feragat edebileceğine yönelik karar vermiştir. Anlaşmalı boşanmanın yalnızca tarafların anlaşması ile mümkün olabileceği düşünüldüğünde, sadece kağıt üzerinde davacı sıfatına sahip olan tarafa üstünlük tanıyarak, yalnızca o tarafın feragat talebinde bulunabileceğini kabul etmek anlaşmalı boşanma davasının mahiyeti ile bağdaşmaz.

Anlaşmalı boşanma için aranan 1 yıllık süre şartının kaldırılarak bazı özel durumlar açısından makul bir düşünme süresinin getirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Keza evlendikten çok kısa bir zaman sonra eşlerin birinden evlilik birliğini sürdürmesini beklemenin adalet duygusuyla bağdaşmayacağı birtakım gelişmeler yaşanabilir. Bu durumda anlaşmalı boşanmak isteyen taraflardan 1 yıl evliliklerini devam ettirmesini istemek hakkaniyete uygun bir yaklaşım değildir. Anlaşmalı boşanmada evlilik süresi şartının tamamen kaldırılması gerektiği kanaatindeyse de mevcut hukuk sistemimizdeki uygulamaya yönelik önerimiz 1 yıllık süre dolmadan açılan anlaşmalı boşanma davasında yargılama sırasında 1 yıllık süre tamamlanmışsa usul ekonomisi gereği dava reddedilmeyerek koşulları oluşmuşsa boşanmaya hükmedilmesi gerektiği yönündedir. Yargıtay'ında bu yönde kararları mevcuttur.

Anlaşmalı boşanmak isteyen tarafların boşanmanın mali sonuçlarıyla ilgili anlaşmaya varma zorunluluğunun kaldırılması gerektiği kanaatindeyiz. Böylece tarafların hızlı ve kolay boşanabilmek için aceleci bir şekilde yanlış kararlar

almasının önüne geçilecektir. Taraflar boşanmanın mali sonuçlarına yönelik bir anlaşma yapmamışlarsa anlaşmalı boşanmanın kesinleşmesinden itibaren 1 yıllık süre içerisinde TMK m. 178'e dayanarak açacakları yeni bir dava ile bu hususları çözüme kavuşturabilmelidir. Boşanmanın mali sonuçlarına yönelik anlaşma yapılmış ise anlaşmanın hâkim tarafından da onaylanmasından sonra taraflara makul bir düşünme süresi tanınmalı, bu süre sonunda taraflarca anlaşma onaylandığı takdirde boşanmaya hükmedilmelidir. Taraflar müşterek çocuk sahibi değil ve boşanmanın mali sonuçlarına yönelik bir anlaşma yapmamış ise herhangi bir düşünme süresi olmadan boşanmalarına imkan tanınmalıdır.

Müşterek çocuk sahibi olan eşler için ise şu an ki hukuk sistemimizde olduğu gibi çocukların durumuna yönelik anlaşmaya varmaları, kendi aralarında yaptıkları anlaşmanın hâkim tarafından uygun bulunması şartının devam etmesi gerektiği kanaatindeyiz. Taraflar bu hususlara yönelik konularda hâkim tarafından karar verilmesini isteme hakkına da sahip olmalıdır. Taraflarca hazırlanan ve hâkim tarafından onaylanan çocukların durumuna yönelik anlaşma mahkemece verilen makul bir düşünme süresi sonunda tarafların da onaylaması halinde mahkeme tarafından boşanmaya karar verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akıntürk T ve Ateş Karaman D, Aile Hukuku (12th edn, Beta Yayınları 2010).
- Atmaca Ülkü H, Anlaşmalı Boşanma Protokolü Nasıl Düzenlenir? (1st edn, Seçkin Yayıncılık 2021).
- Ayiter N, MK Hükümlerine Göre Boşanmanın Genel Sebebi İmtizaçsızlık ve Yargıtay Uygulaması, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 50. Yıl Armağanı (1st edn, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1977).
- Ceylan E, Türk ve İsviçre Hukukunda Boşanmanın Hukuki Sonuçları (1st edn, Galatasaray Üniversitesi Yayınları 2006).
- Çakın A, Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması Nedeniyle Boşanma (2nd edn, Bilge Yayınevi 2007).
- Demirel İçöz D ve Kömür E, Anlaşmalı Boşanma Protokolünün Düzenlenmesi ve İhlali (1st edn, Seçkin Yayıncılık 2023).
- Doğan İ, Anlaşmalı Boşanma (2007) 81 (5) İstanbul Barosu Dergisi 1933-1943.
- Dural M, Ögüz T ve Gümüş A, Türk Özel Hukuku, Aile Hukuku, (17th edn, Filiz Kitapevi 2022).
- Erdem M, Aile Hukuku, (1st edn, Seçkin Yayınevi 2018).
- Ergün Ö, TMK'nin 166'ncı Maddesinde Düzenlenen Boşanma Nedenleri, Prof. Dr. Hüseyin Hatemi'ye Armağan (1st edn, Vedat Kitapçılık 2005).
- Ergün Z, Boşanma Davaları (4th edn, Adalet Yayınları 2009).
- Feyzioğlu FN, Aile Hukuku (3rd edn, Filiz Kitapevi 1986).
- Gençcan ÖU, 'Anlaşmalı Boşanma Davalarında Anlaşma Aldatmacası'(2012) 25(99) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 303-310.
- Gençcan ÖU, Boşanma Hukuku (Yetkin Yayınları 2006).
- Gençcan ÖU, Boşanma, Tazminat ve Nafaka Hukuku (Yetkin Yayınları 2013).
- Göktürk HA, Aile Hukuku (1st edn, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1943).

Gürsoy KT, Eşlerin Anlaşması Suretiyle Boşanma, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ellinci Yıl Armağanı (1st edn, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1977).

Hatemi H ve Kaleli Ş, Aile Hukuku, (2 nd edn, Filiz Kitabevi 1993).

İpek Aİ, Türk Hukuku'nda Genel Boşanma Sebepleri (1st edn, Seçkin Yayıncılık 2008).

Kaçak N, Açıklamalı-İçtihatlı Boşanma Nafaka Mal Rejimleri Velayet (1st edn, Kartal Yayınevi 2004).

Kılıçoğlu A, Türk Medeni Kanununda Diğer Eşin Rızasına Bağlı Hukuksal İşlemler ve Yasal Alım Hakkı, (1st edn, Turhan Kitapevi 2002).

Kırbaş Ö, 'Türk Hukukunda Eşlerin Anlaşmasına Dayalı Boşanma', (LLM Thesis, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1994).

Kırmızı M, Yargıtay Kararları Işığında Aile Hukuku Davaları (1st edn, Bilge Yayınevi 2016).

Koyuncu Aktaş N, 'Anlaşma Temeline Dayalı Boşanma Davalarında Hakkın Yoksulluk Nafakasına Müdahalesi' (2021) 79(3) İstanbul Hukuk Mecmuası 761, 796.

Köseoğlu B ve Kocaağa K, Aile Hukuku ve Uygulaması Bilimsel Görüşler Yargı İçtihatları (1st edn, Türkiye Barolar Birliği Yayınları 2009).

Kuru B, Arslan R. ve Yılmaz E, Medeni Usul Hukuku (22nd edn, Yetkin Yayınları 2016).

Mogat R, Yeni Boşanma Sebepleri, I. Türk Hukuk Kongresine Sunulan Tebliğ (1st edn, Sevinç Matbaası 1972).

Oğuzman MK ve Dural M, Aile Hukuku, (2nd edn, Filiz Kitabevi 1998).

Özcan C., 'Fransız Hukukunda Mahkeme Dışı Anlaşmalı Boşanma' (2019) 17(194) Legal Hukuk Dergisi 647-660.

Özdemir N, Türk-İsviçre Hukukunda Anlaşmalı Boşanma, (1st edn, Beta Yayınevi 2003).

Öztan B, 3444 Sayılı Kanunla Getirilen Değişiklikten Sonra Medeni Kanununun 134. Maddesi, Prof. Dr. Haluk Tandoğan'ın Hatırasına Armağan (1st edn, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü 1990).

Öztan B, Aile Hukuku, (5th edn, Turhan Kitapevi 2004).

Öztürk Ö, Genel Boşanma Sebepleri (LLM thesis, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2010).

Sargın E, 'Türk Hukukunda Anlaşmalı Boşanmanın Şartları Üzerine Bir İnceleme' (2020) 28(1) Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 349-387.

Seçer Ö, 'Anlaşmalı Boşanmada Eşlerin Yaptıkları Anlaşma' (2016) 7 (2) İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 259-286.

Surlu MH, Eşlerin Birlikte Başvurusuna Dayalı Anlaşmalı Boşanma İsteminin Medeni Usul Hukuku Açısından Anlamı Üzerine Bir İnceleme, Prof. Dr. Turgut Akıntürk'e Armağan (1st edn 2008).

Sümer Turgut D, 'Anlaşmalı Boşanma ve Sonuçları' (LLM Thesis, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2019).

Şener E, Medeni Kanun'un Aile ve Nesep Bölümünde Çatışan Eğilimler, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 50. Yıl Armağanı (1st edn, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1977).

Şıpka Ş, Avrupa Birliği Aile Hukuku ve CEFL (Avrupa Birliği Aile Hukuku Komisyonu, Prensipleri, Amaçları ve Yapılan Çalışmalar)(2006) 5(10) İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 163-172.

Tekin Melik HN, Anlaşmalı Boşanma (2nd edn, Seçkin Yayınları 2021).

Tutumlu MA, Evliliğin Butlanı Boşanma, Ayrılık Sebepleri ve Boşanmanın Hukuki Sonuçları (2nd edn, Adalet Yayınevi 2006).

Tutumlu MA, Teorik ve Pratik Boşanma Yargılaması Hukuku (2nd edn, Seçkin Yayıncılık 2009).

Yalçınkaya N ve Kaleli Ş, Yeni Boşanma Hukuku, (1st edn, Türk Hava kurumu Basımevi 1988).

Yılmaz Bilgin EP, Türk Hukukunda Anlaşmalı Boşanma (1st edn, Onikilevha Yayıncılık 2016).

Yücel S, 'Yargıtay Kararları Işığında Anlaşmalı Boşanma Davası Sonrasında Nafaka ve Tazminat Talepleri' (2018) 4(1) Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 239-257.